

פרק 60 [?] פוסט אימפריום (8): הסוף

<https://greatgame.blog/wp-content/uploads/2020/08/ep-60-the-end.mp3>

מנוי לפל"ג [?] [קישור](#).

להורדת הפרק [?] [קישור](#).

להאזנה ב-itunes: [קישור](#).

להאזנה ב-spotify: [קישור](#).

וגם ב-youtube: [קישור](#).

ערך את הפרק והלחין את המוסיקה [?] [גיא שילה](#).

הרצאות "המשחק הגדול" אצלכם [?] [קישור](#).

בואו ונזכר רגע למה התחלנו בכלל את המסע שלנו בהיסטוריה של ההנהגה האמריקנית: העולם שלנו משתנה. אנחנו יודעים שהוא משתנה, אנחנו מרגישים שהוא משתנה, אך קשה לנו להגיד למה הוא משתנה ולאן הוא בדיוק הולך עם השינוי הזה. מאז שטרמפ נבחר לנשיא ארה"ב ב-2016 קולות רבים מדברים על קריסתו של הסדר הליברלי, סופה של ארה"ב כמנהיגה, על טראמפ כמנהיג א-ליברלי ועוד [1]. כאן בארץ ספרו של נדב איל "המרד נגד הגלובליזציה" [2] ביקש לתאר את הכוחות הפועלים נגד הגלובליזציה ושכפי שהוא מציג אותם בעצם נובעים ממנה: חוסר שוויון, זיהום וניצול כמקורות הראשונים לתנועות קיצוניות, טרוריסטים וזעם בקרב מעמד הביניים. אולם גם נדב איל לא מצליח לתאר לנו את הדינמיקה שמאחורי השינוי [?] הרי תופעת הטרור אינה ייחודית למאה ה-21. זעם עממי קיים אתנו מאז ומעולם. למה דווקא עכשיו נראה כאילו המערכת הגלובלית נתונה במצור מצד הכוחות האלו, שנראה שאף מכרסמים את יסודותיה?

התשובה היא הפוסט-אימפריום. הגלובליזציה שאנו נהנים ממנה ראשיתה בפאקס אמריקנה של 1949-1990, אז אירופה עברה אינטגרציה כלכלית, יפן צמיחה מהירה, וסחר חופשי ודמוקרטי קודמו במסגרת האימפריום שהאמריקנים קיבלו על עצמם. האימפריום הביא את ארה"ב להתערב ולהיקשר לעולם, לראשונה בתולדותיה. כשהאימפריום הסתיים, כן הסתיים הפאקס אמריקנה [?] והיסוד עליו נבנתה הגלובליזציה נשמט. מה שאנו רואים מאז 1990 הוא את המדינות השונות בעולם, את כל המערכת הבינלאומית, מעכלת את סיומו של הפאקס ושל האימפריום.

הפרק היום בא לעסוק בסיומו של הפאקס אמריקנה והאימפריום. אחרי שדיברנו על העולם

הרב-קוטבי, על האימפריום, על הפאקס שבא בעקבותיו, היום נסיים את החלק הראשון בסדרה בסיומו של האימפריום ☞ ובתחילתו של הפוסט אימפריום. אך לפני שנתחיל בפרק, טוב אם נזכיר לעצמנו למה בעצם כל זה מעניין אותנו: ההבנה שלנו של העולם, איך שאנחנו חושבים שהוא פועל, מה שאנחנו מצפים ממנו ☞ כולם עוצבו בהשפעת הפאקס אמריקנה. אנחנו כבר 30 שנים לא חיים בפאקס, חלקנו נולדנו אחריו ☞ ובכל זאת אנחנו מבינים את העולם לפיו. תמונת העולם שלנו עדיין לא התעדכנה, מה שאומר שיש לנו, לכל אחד מאתנו, פער עמוק בין העולם כפי שהוא ובין כפי שאנו חושבים עליו.

הפער הזה, אם לא נסגור אותו, יבוא וינשך אותנו. יכול להיות שזה יהיה בחיים הפרטיים שלנו, כשנגלה שהשקעות שעשינו או מקצוע שבחרנו כבר לא רלוונטים בעולם החדש. יכול להיות שזה ינשוך אותנו כאומה ☞ כשסדר העדיפויות הלאומי שלנו לא ישקף את המציאות סביבנו. כאן חשוב לי להבהיר נקודה שאמורה להיות ברורה לכולנו אך אנו נוטים שלא לחשוב עליה: במדינה דמוקרטית הציבור חייב להכיר לא רק נושאים של כלכלה וחברה אלא גם של מדיניות חוץ, אסטרטגיה וגיאופוליטיקה. כן, רוב מי שעוקב אחר המשחק הגדול לא נמצא בחוגי הממשל ☞ זה לא משנה. כאזרחים במדינה דמוקרטית אנחנו קובעים את סדר היום, כי סדר היום הוא סדר היום הציבורי. אם אנחנו לא נשכיל את עצמנו בגיאופוליטיקה, נבחרי הציבור שלנו לא יתעניינו בה. אם אנחנו לא נבין את המציאות בה מדינת ישראל חיה, נבחרי הציבור שלנו לא יתכוננו אליה. גם אם אתם חושבים שהנושא לא נוגע בשום אופן לחייכם האישיים ☞ הוא נוגע לחיים הלאומיים שלנו, ועל כל אחד מאתנו, כאזרח בדמוקרטיה, להכיר את הנושא ולעורר שיח ציבורי סביבו. זו אחת מהחובות שלנו כאזרחים ☞ ואני משתדל שלכל הפחות ההכרה של הנושא תהיה כמה שיותר קלה ומעניינת.

אז אחרי שהקדמנו את ההקדמות הנחוצות, הבהרנו לעצמנו היכן אנחנו עומדים במסע שלנו בפוסט-אימפריום, הגיע הזמן לדבר על אירוע ללא תקדים היסטורי: ההתמוטטות של האימפריה הסובייטית. ואנחנו מתחילים מיד אחרי ההודעה הבאה.

בואו ונדבר רגע בגובה העיניים: אתם עוקבים אחרי "המשחק הגדול" כדי להבין את העולם סביבנו. בחודש האחרון, בזמן שהתקשורת כאן התמקדה בהפגנות בבלפור, יוון וטורקיה היו קרובות למלחמה במזרח הים התיכון, מהומות מרעידות את בלרוס, האמירויות נרמלו את היחסים והיחסים בין סין לארה"ב ממשיכים להדרדר. אתם מחפשים ידע ☞ אתם מחפשים הבנה של העולם ☞ אחרת לא הייתם עוקבים. אז בואו למקום היחיד שנותן אותו: פל"ג, מועדון המנויים של "המשחק הגדול". בואו להינות מניתוח שבועי, חברות בקבוצת הפייסבוק הסגורה של המועדון, אירועי לייב ועוד. בואו למקום היחיד שלא רק מדווח לכם על העולם ☞ אלא גם מסביר אותו. כי בעידן הכאוטי שלנו ☞ ידע הוא כוח. ידע הוא הזדמנות. אז בואו והצטרפו! קישור לעשיית מנוי ☞ [קישור](#).

האימפריה האדומה

עזבנו את הסובייטים לפני שני פרקים, כשדיברנו על "[האינס האדום](#)". עזבנו אותם עם הכניסה של הצבא האדום למזרח אירופה והקמתו של אזור שליטה סובייטי, אזור שליטה שהביא את האמריקנים להפנים שהסובייטים אינם מעוניינים להיות חלק מסדר העולם הליבראלי ושעל ארה"ב מוטלת המשימה להתנגד להתפשטות סובייטית נוספת. סטלין בפעולותיו במזרח אירופה יצר את האימפריום.

דיברנו באותו פרק שהסיבה שסטלין הקים את אזור ההשפעה שלו במזרח אירופה הייתה משום הצורך ליצור אזור מגן מפני פלישה מערבית צבאית. אפשר להוסיף שאותו אזור מגן של לוויינים סובייטים שימש גם כמגן מפני פלישה אידיאולוגית [2] יוצר מרחק פיזי בין בריה"מ הקומוניסטית והמערב הדמוקרטי. נוסף על מגן צבאי ומגן אידיאולוגי, אזור ההשפעה הסובייטי במזרח אירופה גם נתן לסובייטים קרש קפיצה אל המערב [2] עם הכוחות שלהם בגרמניה המזרחית, בצ'כוסלובקיה, הונגריה ורומניה, הסובייטים יכלו לאיים על כל מערב אירופה בפלישה קרקעית מהירה עם מסה גדולה של כוחות. בשלב מוקדם נאט"ו השלים עם העליונות המספרית של הסובייטים והעביר את מרכז האסטרטגיה שלו להסתמכות על כוחות אוויר וגרעין בשביל להרתיע את בריה"מ. ההערכה האמריקנית הייתה, גם קרוב לסוף המלחמה הקרה, שבמקרה של מלחמה כוללת עם הסובייטים הדרך היחידה להכריע אותם תהיה מערכה גרעינית במרכז אירופה [3]. אם מלחמה כזו אכן הייתה פורצת, גרמניה כנראה הייתה נחרבת בשואה גרעינית.

אולם בו בזמן שמזרח אירופה הייתה חשובה אסטרטגית לבריה"מ וחזקה אותה מול העולם בחוץ, היא החלישה אותה פנימה. אזור ההשפעה הסובייטי מלמד אותנו שיעור חשוב בגיאופוליטיקה שטוב שנתעכב בו עכשיו מפני שעוד נפגוש אותו בהמשך הסדרה: אימפריות הן לא יעילות בכלכלה מודרנית. או, אם לנסח אחרת, בשביל לשלוט בשטח של מדינה אחרת הדבר הכי פחות טוב הוא לכבוש את המדינה, גם אם רק כדי להקים בה ממשל בובות.

אני מתייחס למדינות הלוויין של בריה"מ כמושבות ולגוש המזרחי שהקימה כאימפריה מפני שמדינות מזרח אירופה לא עמדו כמדינות עצמאיות תחת המטריה הסובייטית, אלא עמדו כמדינות לוויין למוסקבה, נשלטות ע"י מנגנוני הביטחון של בריה"מ. הן לא היו חופשיות לבחור את הממשלות שלהן וכאשר ניסו להתרחק מהקו הסובייטי [2] לדוגמה צ'כוסלובקיה ב-1968 [2] הן נדרסו תחת מגף הצבא האדום. זה הבדל מהותי בין המערכת שארה"ב הקימה ובין המערכת שבריה"מ הקימה: ארה"ב עבדה עם ממשלות נבחרות במדינות השונות במערב, ממשלות שבחרו, כל אחת מהאינטרס שלה, לקבל את האימפריום האמריקני. ארה"ב הציעה להן הגנה ביטחונית מפני הסובייטים וסחר גלובלי משגשג [2] היא לא איימה עליהן עם טנקים או נשק גרעיני.

לעומת האימפריום האמריקני, הסובייטים כפו על מזרח אירופה את הממשלות שלה. המטרה לא הייתה להפיץ את המודל הסובייטי או לעזור לקדם את המהפכה הקומוניסטית [2] אלא להבטיח את השליטה של מוסקבה באזור. ב-1955 חתמו הלוויינים הסובייטים עם בריה"מ על ברית ורשה, ברית הגנה משותפת בדומה לנאט"ו, עם פיקוד צבאי יחיד ועם אישור להצבת כוחות של הצבא האדום בכל מדינות הברית [4]. בזמן שהכוחות האלו היו אמורים תיאורטית לשמש להגנה מפני

מתקפה מערבית, בפועל הפעילות הצבאית היחידה שלהם במזרח אירופה הייתה בדיכוי התקוממויות נגד שלטונה של מוסקבה: ב-1956 טנקים סובייטים נכנסו להונגריה לדכא שם התקוממות. ב-1968 כוחות ברית ורשה פלשו לצ'כוסלובקיה בשביל לסלק את הממשל הפרו-מערבי שקם שם ואיים להתנתק מהגוש המזרחי.

עבור בריה"מ השליטה בגוש המזרחי הייתה חלק מהאינטרס הלאומי היסודי שלה, שליטה שבלעדיה מוסקבה הייתה חשופה לפלישה ^[2] צבאית או אידיאולוגית, גלויה או חשאית ^[3] מצד המערב. הבעיה שבשביל לשלוט במזרח אירופה, היא הציבה ממשלות בובה שהיו תלויות בה לא רק פוליטית וביטחונית, אלא גם כלכלית. למה?

כדי לשלוט בשטח, אני חייב ממשל ידידותי לי. כדי שהממשל הזה יישאר בשלטון, אני צריך לספק את צרכי המדינה, גם אם ברמה מינימאלית. אני צריך לספק למדינה מזון, מים אם אין לה, דלק, מתכות ועוד. אם אני לא אספק לה את המשאבים הדרושים לפעילות תעשייתית העם ימרוד בממשלה ואני אצטרך שוב לשלוח כוחות. אם אתן למדינה תחת חסותי לסחור באופן חופשי עם מעצמות מתחרות ^[4] היא תתחיל לצאת מתחום השפעת. מסחר הוא כלי השפעה אסטרטגי, ואימפריה לא יכולה לתת למדינות הכפופות לה להתחיל לסחור עם מעצמות מתחרות. אז אני נשאר עם ברירה אחת: לספק את המשאבים, גם אם זה לא כלכלי עבורי. האימפריה שותה את משאביה של מעצמת הליבה, מכריחה אותה או להמשיך ולהתפשט בחיפוש אחר משאבים או לוותר על המושבות שלה. כיבוש של השטח, הקמה של אימפריות, הן עסק לא יעיל ^[5] בטח בעידן התעשייתי שלנו, כשיש כל-כך הרבה משאבים ותשתיות שצריך לדאוג להם במושבות.

האימפריה הסובייטית היא תמרור אזהרה לכל מדינה שמבקשת לשלוט ישירות בשטח, אם ע"י כיבוש ואם ע"י ממשלת בובות. בשיא גודלה של האימפריה בשנות ה-80, החזקת האימפריה עלתה לכלכלה הסובייטית כ-16% מהתל"ג שלה במונחים של רובל ^[5], פוגעת גם בצריכה הפרטית של המשק הסובייטי וגם בייצור התעשייתי. למה העלויות הגבוהות? הסובייטים היו צריכים לייצא למדינות הלוויין שלהם סחורות במחיר נמוך ממחיר השוק ^[6] לדוגמה נפט, גז ומתכות. הם גם היו צריכים לשלוח סיוע צבאי ואזרחי, אימון כוחות, מתן אשראי ועוד. מפני שהכלכלה הסובייטית לא הייתה יעילה (בלשון המעטה) וכמוה היו כלכלות הלוויין של בריה"מ, עם השנים גדלה העלות המוחלטת של החזקת האימפריה כמו גם העלות היחסית שלה. בריה"מ השקיעה את הונה בלתחזק את האימפריה שלה במזרח אירופה, מרעיבה את הכלכלה שלה בבית ושומרת אותה מכוונת בראש ובראשונה לאינטרס הלאומי הסובייטי.

האם זה מה שהביא לסופה של האימפריה הסובייטית? אולי, ברור אבל שזה לא היה הגורם היחיד או המכריע. מה שרבים מפספסים כשהם טוענים "שהיה ברור שהאימפריה הסובייטית תתמוטט", או כשהם קובעים שההתמוטטות נבעה ממניעים כלכליים הוא שהאימפריה הסובייטית הייתה ונותרה האימפריה היחידה שהתפרקה ללא מלחמה גדולה או משבר פנימי משמעותי. אימפריות לא נעלמות רק כי יקר לתחזק אותן ^[7] העלות הגבוהה אומרת שהצמיחה

הכלכלית תדעך והעם יסבול, אך בדרך כלל תמיד דרוש משבר משמעותי כדי שהמרכז האימפריאלי ישחרר את המושבות שלו. האימפריה הבריטית התפרקה אחרי שלונדון הותשה בשתי מלחמות עולם. רומא קרסה תחת גלי ברברים ודעיכה דמוגרפית. השושלות הסיניות בדרך כלל נפלו משילוב של אסונות טבע ומרידות. אין תקדים למה שקרה לאימפריה הסובייטית [2] התמוטטות של אימפריה ללא משבר חיצוני או פנימי משמעותי. לכן אנו צריכים להיזהר כשאנחנו רוצים לראות בה תקדים [2] רק מפני שבריה"מ התמוטטה לא אומר שגם האיחוד האירופי או סין יתמוטטו בן לילה. צריך להכיר בייחודיות ההיסטורית של נפילת בריה"מ, בדיוק כפי שצריך להכיר בייחודיות ההיסטורית של האימפריום האמריקני.

אם אבל הכלכלה היא לא מה שהרג את האיום האדום [2] גם אם הייתה אחד הגורמים למותה [2] מה כן? בתחילת שנות ה-80' ממשל רייגן החל בהתעצמות צבאית, שכללה הגדלה של הכוח הקונבנציונאלי של ארה"ב ושל כוחה הגרעיני. רייגן הכריז על דוקטרינה חדשה במדיניות החוץ שמטרתה לתמוך בהתנגדות לקומוניזם בכל מקום בעולם, לבלום את ההתפשטות הקומוניסטית ולקחת ממנה את ההישגים שכבר היו לה [6]. במסגרת "דוקטרינת רייגן" ארה"ב העניקה סיוע לכוחות אנטי-קומוניסטים באנגולה; תמכה בלוחמי המוג'אהדין באפגניסטן; וסיפקה נשק למליציות אנטי-קומוניסטיות במרכז אמריקה. רייגן ראה באימפריה הסובייטית "אימפריית רשע" והיה מוכן להפעיל את מלוא כוחה של ארה"ב כדי לבלום את הסובייטים.

יחד עם זאת רייגן לא היה מעוניין בהשמדת בריה"מ, אלא בשינוי הגישה שלה. נאמן למנטאליות האמריקנית שעם כל אדם ומדינה ניתן לדבר בהיגיון, רייגן האמין שאם רק יוכל לדבר באופן כנה וברור עם המנהיגות הסובייטית הוא יוכל לפתור את המלחמה הקרה וחילוקי הדעות. הוא האמין שאם רק יראה למנהיגי המפלגה הקומוניסטית את השפע והעושר של ארה"ב, הם יבינו את השגיאה בדרכיהם ויבחרו בדרך של חופש וחירות [7]. רייגן, הנשיא האחרון של המלחמה הקרה, שקף בדעותיו ובמדיניות שלו את האימפריום: מצד אחד, ראייה שבריה"מ היא איום שיש להתמודד עמו. מצד שני, אמונה שאת בריה"מ אפשר לשנות. מטרתו הסופית של האימפריום מעולם לא הייתה השמדת האימפריה הסובייטית, אלא שינוי התנהגותה [2] ע"י בלימה של התוקפנות הסובייטית וחזוק מחנה החופש, ארה"ב קיוותה לשנות את התנהגותה של בריה"מ. רייגן האמין שע"י לחץ צבאי קבוע על בריה"מ, השינוי יגיע. הוא צדק, חלקית.

הלחץ הצבאי על בריה"מ אכן הביא את המפלגה הקומוניסטית לשקול מחדש את צעדיה. הכלכלה הקומוניסטית הבלתי יעילה לא יכלה להתמודד במקביל גם עם מרוץ חימוש עם האמריקנים, גם עם אספקת הצרכים האזרחיים של האוכלוסייה וגם עם סבסוד האימפריה הגדולה שלה. אחרי קפיצה במחיר הנפט ב-1980 ל-35 דולר לחבית, הוא נפל ל-12 דולר בלבד ב-1986. הקשיים הכלכליים החלו לגדול ועמם גם אי-שקט אזרחי. ב-1985 מונה מנהיג חדש לבריה"מ [2] מיכאל גורבצ'וב [2] והוא האמין שניתן לטפל בבעיות המבניות של הכלכלה הקומוניסטית, לטפל במרי האזרחי ולשמור על המבנה המפלגתי של בריה"מ גם יחד. הוא הכריז על שורת רפורמות בכל תחומי החיים הסובייטים, אם בשילוב של אלמנטים של שוק חופשי

לכלכלה הריכוזית, אם שחרור אסירים פוליטיים ואם בשילוב אלמנטים דמוקרטיים לתוך מערכת השלטון הקומוניסטית. גורבצ'וב התיר גם למדינות הלווין של בריה"מ לבצע ליברליזציה של הכלכלה והפוליטיקה שלהן, מאמין אולי שגם אם הן יהיו כלכלות מפותחות יותר וממשלות דמוקרטיות יותר הן עדיין יהיו תחת השפעתה של בריה"מ.

במקביל לאותן רפורמות ופתיחות חדשה, בריה"מ פתחה דף חדש עם ארה"ב במטרה להוריד את המתיחות בין המעצמות. גורבצ'וב האמין שרק עם ירידה במתיחות הבינלאומית בריה"מ תוכל להשקיע את משאביה ברפורמות פנימיות במקום במרוץ חימוש מול האמריקנים [8]. הוא לכן פעל יחד עם רייגן על הסכמים חדשים בדבר צמצום הכוחות הגרעיניים של שני הצדדים וצמצום הכוחות הקונבנציונאליים באירופה. הגידול בהוצאה הצבאית של ארה"ב, שהתחיל תחת רייגן, החל להאט ב-1986. במונחים של כאחוז מהתמ"ג ההוצאה הצבאית קטנה, מ-6.5% בשנת 1982 ל-5.7% ב-1988 [9].

גורבצ'וב רצה לבצע רפורמה למערכת של בריה"מ מבלי לשנות את המערכת, כלומר מבלי לחסל את האימפריה הסובייטית או להעלים את המפלגה הקומוניסטית. הבעיה שהתקרבות שלו לארה"ב יצרה עבורו מלכוד: הפתיחות שקידם בבריה"מ ובחוג הלוויינים הגבירה את המרי האזרחי והביאה הפגנות חדשות נגד המשטרים הקומוניסטים במזרח אירופה. אם הדבר היה קורה בשנות ה-70 בריה"מ הייתה יכולה לשלוח חיילים ולמעוך את ההתקוממויות. בשנות ה-80 צעד כזה היה מסכל את כל מדיניות החוץ של גורבצ'וב [10]. הברירה היחידה שנותרה לו, שנותרה למוסקבה, הייתה לאפשר לכל אחד מהלוויינים הסובייטים להכריע את גורלו שלו בעצמו בתקווה שיבחר להמשיך ולשמור על קשריו הקרובים עם מוסקבה. זה לא קרה.

גורבצ'וב יצא ברפורמות שלו ב-1985 מתוך אמונה שבריה"מ יכולה לעבור ליברליזציה פוליטית וכלכלית, לרתום את כוחו של השוק החופשי ולהישאר קומוניסטית. הוא האמין שהשינויים המבניים יחזקו את האימפריה הסובייטית ולא ימוטטו אותה. אולם האימפריה הסובייטית מעולם לא הוקמה על בסיס הסכמת מזרח אירופה, וכאשר מוסקבה הסירה את הרסן העם הפולני, ההונגרי, הרומני, הגרמני ועוד קמו וסילקו את המשטרים הקומוניסטים ששלטו בהם. אם ב-1985 בריה"מ עוד הייתה מעצמת על, בסוף 1989 היא איבדה את כל הנכסים האסטרטגיים שלה במזרח אירופה: גרמניה המזרחית והמערבית החלו לעשות צעדים ראשונים לאיחוד, ממשלות עצמאיות קמו בהונגריה, רומניה ופולין, והחלו קריאות לסילוקם של כוחות הצבא האדום משטח מזרח אירופה.

בבריה"מ עצמה המשבר הכלכלי שהחמיר בעקבות הניסיון לרפורמות יחד עם ההלם מאיבוד הלוויינים הביא לחוסר יציבות פוליטית. גורמים במפלגה הקומוניסטית ובק.ג.ב. ראו בגורבצ'וב בוגד ואיום על המדינה. בניסיון אחרון להציל את האימפריה הסובייטית אותם גורמים ביצעו הפיכה נגד גורבצ'וב ב-1991, ניסו להשתלט על מוסקבה ולהחליף את גורבצ'וב. ההפיכה לא הצליחה [11] גם אם מפני שלא הצליחו לתפוס את גורבצ'וב, גם משום ההתנגדות האזרחית לניסיון ההפיכה, וב-1991 בריה"מ עצמה פורקה. האימפריה הרוסית, רומא השלישית של הצארים, הפכה

לצל חיוור של עצמה. רוסיה מצאה עצמה במשבר, אך לא רק היא.

זו לא הייתה התוכנית

התמוטטות בריה"מ פגעה בעם הרוסי אך לא רק בו. אפשר לראות בהתמוטטות של בריה"מ כאירוע הגיאופוליטי הכי גדול של המאה ה-20 אחרי האימפריום האמריקני, גדול יותר אפילו משתי מלחמות העולם. למה? מפני שבעוד העם הרוסי איבד את הנכסים האימפריאליים שלו ואיבד את מקומו במרכז במת העולם, העולם איבד את המעצמה היבשתית הגדולה של אירו-אסיה. ללא רוסיה הקווקז הפך שוב חופשי להיות גשר בין המזרח התיכון והמישור הרוסי, מושך אליו טרוריסטים. איראן וטורקיה שוחררו מהצל מטיל האימה של האימפריה הרוסית, והפכו חופשיות להתחרות זו בזו בקווקז ובמרכז אסיה, שגם היא שוחררה מהכיבוש הרוסי. מזרח אירופה שבה להיות חלק מאירופה, נפתחה להשפעה גרמנית ושינתה את הדינמיקה של האיחוד האירופי, שהיה עד לנפילת בריה"מ פרויקט של איחוד **מערב** אירופה בראשות צרפת. אפילו סין הפכה חופשית, ללא האיום של הצבא האדום בסיביר ומרכז אסיה.

במשך כ-100 שנים אירו-אסיה נשלטה ע"י רוסיה, אם כאימפריה הצארית ואם כבריה"מ. במשך 100 שנים המזרח התיכון, סין, הקווקז ואירופה היו תחת השפעתו של מרכז כוח צבאי ודמוגרפי. האם המרכז הזה דיכא עמים אחרים? וודאי, ואני לא מנסה לרגע להסתיר או להצדיק את הסבל שהאימפריאליזם הרוסי גרם. אך בו בזמן אני מכיר שהמרכז הרוסי הביא לעולם בכלל ולאירו-אסיה בפרט מידה מסוימת של יציבות. עם הנכסים שלה במזרח אירופה בריה"מ הייתה הרבה יותר בטוחה בעמדתה מהאימפריה הצארית או הפדרציה הרוסית של ימינו. עם כוחה הצבאי היא יכלה לכופף משטרים בפריפריה שלה לרצונה ולהכריח אותם, אם הם רוצים לשמור על עצמאות, לפנות לווינגטון להגנה. טורקיה ואיראן פנו למערב לא רק מסיבות אידיאולוגיות, אלא גם גיאופוליטיות [1]. הן פחדו מבריה"מ. מערב אירופה התאחדה תחת המנהיגות האמריקנית משום החשש מהסובייטים. אפילו סין הייתה צריכה לתמרן בין ארה"ב ורוסיה, נלחצת גם בחזית היבשתית וגם בחזית הימית.

המטרה של האימפריום לא הייתה לפורר את בריה"מ, אלא לשנות את התנהגותה, להביא את מוסקבה להעדיף את דרך הדיאלוג ושיתוף הפעולה על-פני עימות וערעור היריב. תיאורטית, אם גורבצ'וב היה מצליח ברפורמות הליברליות שלו, ארה"ב הייתה יכולה לעבוד עם בריה"מ לנהל את העולם [2]. בריה"מ ככוח היבשתי הדומיננטי וארה"ב ככוח הימי הדומיננטי. ביחד הן היו יכולות לאזן את סין עם עלייתה הכלכלית, או לכפות הסדרי שלום במזרח התיכון. ביחד [3]. ארה"ב הייתה יכולה לסיים את האימפריום בצורה מסודרת. היא לא קיבלה את זה.

אתם יכולים לא להאמין שעולם שמנוהל ביחד ע"י וושינגטון ומוסקבה הוא לא בהכרח עולם שליו ובאמת שזו לא הנקודה [4]. אנחנו לא מתעסקים כאן בהיסטוריה אלטרנטיבית. הנקודה החשובה היא שהמטרה של האימפריום לא הייתה למוטט את בריה"מ. המטרה הייתה לשנות אותה, להביא אותה לדבר עם המערב [5]. אך לא למוטט אותה. וושינגטון התכוננה בימי המלחמה

הקרה לשני תרחישים: האופטימי הוא שינוי בגישה התוקפנית של בריה"מ למערב. הפסימי הוא מלחמה גרעינית. ארה"ב התכוננה או לנהל דיאלוג עם בריה"מ או להדוף טורי שריון סובייטים בגרמניה. האפשרות שבתוך 6 שנים מעצמת העל הסובייטית תתמוטט ותהפוך למדינת עולם שלישי לא עלתה בדעתו של אף מקבל החלטות. לא התכוננו לזה, לא ציפו לזה. ובכל זאת זה הגיע.

מצד אחד, זה משמח שלא סיימנו את התחרות הבין-מעצמתית בשואה גרעינית. דמיינו שבמקום גורבצ'וב היה עולה ב-1985 מנהיג סובייטי עם "מזג יותר אגרסיבי". במקום לראות בחולשה הכלכלית של בריה"מ אינדיקציה שצריך לשנות דברים, הוא היה מאחד את השורות ונוקט בגישה תוקפנית למערב. עם רייגן מהצד השני מרוץ החימוש היה מתגבר, טנקים רוסים היו מוצבים בגבול עם מערב גרמניה והסיכוי לטעות בחישוב האסטרטגי שתביא למלחמה היה עולה.

מצד שני, ההתמוטטות המהירה תפסה את ארה"ב בהפתעה: כשמזרח אירופה השתחררה מבריה"מ ב-1989 הכוחות האמריקנים היו פרוסים ברחבי העולם, מוכנים לבלום את האיום הסובייטי. במשך 40 שנה, במשך הפאקס אמריקנה, ארה"ב בנתה בריתות, קידמה הסכמי סחר ויצאה לעזרתן של מדינות רחוקות כמו דרום קוריאה, ווייטנאם, אנגולה ועוד. במשך 40 שנה האמריקנים בנו את העולם משום האימפריום שלקחו לעצמם, משום האחראיות שלקחו על עצמם והם עשו את כל זה בשביל לשנות את הסובייטים. ללא סובייטים, ללא האיום האדום שהוליד את האימפריום מלכתחילה, מה עוד המטרה של כל מה שהאמריקנים בנו? מה המטרה של חיילים ביפן ונשק גרעיני על אדמת גרמניה?

אפשר לטעון שהאימפריום תמיד היה מסתיים בשלב מסויים, שבשלב כלשהו התחרות בין ארה"ב לבריה"מ הייתה מסתיימת בשינוי באחת מהן או השמדה של שתיהן. זה נכון, אך הטיעון מפספס את ההבדל בין תהליך אבולוציוני ותהליך רבולוציוני: תהליך אבולוציוני הוא שינוי לאורך זמן המתבצע באיטיות. בהקשר של הזירה הבינלאומית בתהליך אבולוציוני לשחקנים השונים יש זמן לתכנן את צעדיהם אל מול השינוי, לנצל את היתרונות ולהתכונן לאתגרים. אם הסוף של האימפריום היה תהליך אבולוציוני, לארה"ב היה זמן להגדיר מחדש את יחסיה עם בעלות בריתה, לשנות את מערך הכוחות שלה ולעצב את המוסדות לתקופה שאחרי האימפריום תוך דיאלוג עם בריה"מ, מתוך הכרה בבריה"מ כמעצמת-על שווה לה. לארה"ב עצמה היה זמן לחשוב מה אחרי האימפריום, כמו גם לבעלות בריתה.

במקום, התהליך היה רבולוציוני: בריה"מ התמוטטה, האיום האדום הוסר, אך המבנה שנוצר במסגרת האימפריום לא הספיק להשתנות. ההנהגה של ארה"ב לא הספיקה להתכונן ולחשוב על אסטרטגיה ליום שאחרי. הכוחות הצבאיים שלה בעולם לא שינו את פריסתם. בעלות הברית שלה לא החלו לגבש אסטרטגיה ליום בו האמריקנים לא יבואו לעזרה. ההתמוטטות של בריה"מ הייתה, במונחים של המערכת הבינלאומית, מהירה מדי ויצרה בהתחלה לא שינוי כי אם הלם. ההנהגה בווינגטון, המערכת הבינלאומית של ארה"ב, נכנסו להלם מהיעלמותו של האיום האדום. הם ידעו שאין עוד מטרה למה שהקימו, אך המשיכו להחזיק בו, מחפשים מטרה חדשה

ומשמעות חדשה אחרי הסובייטים.

מהפרק הבא נתחיל לעקוב איך בדיוק ארה"ב עיכלה את הסוף של האיום האדום, איך המערכת הבינלאומית השתנתה בעקבותיו ומה עלה במקום האימפריוס. זה בעצם הסיפור של הפוסט-אימפריוס: ב-1991 בריה"מ נעלמה ועמה האימפריוס [?] אך אף אחד לא הכיר זאת. ברגע אחד המערכת הבינלאומית של ארה"ב איבדה את ההצדקה שלה, אך כבר 30 שנה ארה"ב והעולם מעכלים את המשמעויות של האירוע. טראמפ הוא עוד שלב בתהליך העיכול הזה, כשמה שצריך להטריד אותנו הוא לא טראמפ עצמו, אלא מה שיבוא אחריו.

השאלות הגדולות

התמוטטות בריה"מ היא תחילתו של הפוסט-אימפריוס, ועם בואו של הפוסט-אימפריוס גם מסתיים הפאקס אמריקנה. בפרקים הבאים נראה איך כל ממשל אמריקני התמודד עם הבעיה החדשה של היעדר יעד אסטרטגי עליון, ומה לעשות עם המערכת הבינלאומית והאחראיות שארה"ב לקחה על עצמה במסגרת האימפריוס ובזמן המלחמה הקרה. מה שאנחנו נראה הוא איך כל ממשל אמריקני התמודד עם שבע השאלות הגדולות שהפוסט-אימפריוס הביא:

שאלה ראשונה: מה יש לעשות עם נאט"ו? נאט"ו הוקם כמסגרת לקשור את ארה"ב ומערב אירופה יחד, נותן ביטחון לאירופה בתמורה למסירת הפיקוד על הצבא שלה לידי ארה"ב. כל עוד בריה"מ הייתה איום קיומי על מערב אירופה, נאט"ו היה הדרך הכי טובה לשמור את כל מדינות מערב אירופה בקואליציה אחת. עם התמוטטות בריה"מ, מה עוד ההצדקה לנאט"ו? למה שהאמריקנים יהיו מחוייבים להגנתה של איטליה או פורטוגל? אם הטענה שנאט"ו חשוב להגנה על אירופה מרוסיה, הרי שזול יותר וקל יותר מבחינת האמריקנים להציב את כוחותיהם ישירות במזרח אירופה, במדינות הבלטיות ופולין. למה להחזיק את כל הארגון?

שאלה שנייה: כיצד צריכה להיראות הפריסה הגלובאלית של הכוח האמריקני, אם בכלל? ב-1989 ארה"ב הייתה עם כוחות קונבנציונליים וגרעיניים באירופה, כוחות גדולים ביפן ודרום קוריאה, וכוחות גדולים במזרח התיכון. ללא האיום הסובייטי ברור שאפשר להפחית את מספר הכוחות המוצבים מחוץ לארה"ב [?] כמו גם להפחית את מספר הכוחות בכלל. אולם היכן יש להציב את הכוחות הנותרים [?] במזרח אירופה? במזרח אסיה? מה עוד תפקידה של ארה"ב במזרח התיכון? האם עליה להמשיך ולהציב ראשי נפץ גרעיניים בגרמניה ובטורקיה, או שהיא יכולה להסיג אותם? האם היא צריכה להמשיך ולהיות מוכנה לשלוח כוחות לכל מקום בו מאיימים על האינטרס הלאומי שלה? מהו בכלל האינטרס הלאומי שלה?

שאלה שלישית: מה היחס לאיחוד האירופי? ארה"ב אפשרה את האינטגרציה הכלכלית והפוליטית של מערב אירופה בשביל ליצור גוש מאזן מול בריה"מ. ללא בריה"מ, האיחוד האירופי הוא: א' שוק סגור ליצרנים אמריקנים ו-ב' יריב פוטנציאלי במערב אירו-אסיה. מה צריך להיות היחס לאיחוד? הוא עדיין ידיד? הוא יריב? הוא יריב וידיד?

שאלה רביעית: מה היחס ליפן? יפן צמחה כלכלית תחת מטריית הביטחון של ארה"ב. האמריקנים אפשרו ליפנים לעבוד על התיעוש שלהם מבלי להפנות מאמצים להתחמשות וכיבוש שטחים במזרח אסיה. האמריקנים עשו זאת כדי לוודא שהיפנים יהיו במחנה נגד הסובייטים [?] אם אין עוד סובייטים, האם ארה"ב צריכה להמשיך ולספק הגנה ליפן? האם היא צריכה להמשיך ולהשלים עם השווקים הסגורים של יפן?

שאלה חמישית: סחר חופשי קודם כדי להוכיח לבריה"מ שהיא מחזיקה בעקרונות הלא נכונים. הסכמי סחר שמשו ככלי אסטרטגי לא פחות ואולי יותר מכלי כלכלי. יצרנים אמריקנים היו צריכים להשלים עם השוק האירופי המשותף, השווקים הסגורים של יפן והמכסים הגבוהים של הודו. אם אין יותר בריה"מ [?] אז אין יותר סיבה לקדם סחר חופשי כדרך להוכיח לקומוניסטים שהם טועים. האם לא נכון לכן לבחון מחדש את קשרי המסחר של ארה"ב על בסיס האינטרס הכלכלי שלה ולא האינטרס האסטרטגי שלה? או אפילו לבחון את אותם קשרי מסחר על בסיס האינטרס האסטרטגי החדש שלה?

שאלה שישית: מה היחס לסיין? ב-1945 סין הייתה שבר כלי ממאה שנות ההשפלה, מדינה הרוסה ללא בסיס תעשייתי. ב-1989, עם נפילת הגוש המזרחי, סין החלה את צעדיה ככוח יצרני ותעשייתי. תחת האימפריום סין נתפסה בשנות ה-50 וה-60' כחלק מהקונספירציה הסובייטית ולאחר מכן, בעקבות ניקסון, ככוח מאזן לבריה"מ. עם נפילת בריה"מ, מה צריך להיות היחס לסיין? האם צריך לצאת נגדה במסע צלב חדש? האם כדאי לנסות ולשלב אותה במערכת האמריקנית של סחר חופשי ושלטון החוק?

והשאלה השביעית והאחרונה, ואולי השאלה הגדולה ביותר והעמוקה ביותר: מה תפקידה החדש של ארה"ב בעולם? האם יש לה תפקיד? שש השאלות האחרות נובעות מאיבוד המשמעות של ארה"ב. באימפריום הכול היה ברור [?] מה לעשות עם האיחוד ומה הצורך בנאט"ו ולמה צריך להגן על יפן. זה לא אומר שלא היו שאלות וקשיים ברמה הטקטית, ברמת היחסים היום-יומיים, אך ברמה האסטרטגית היה ברור מה האינטרס הלאומי העליון של ארה"ב. בפוסט-אימפריום זה כבר לא קיים [?] הפוסט-אימפריום נולד מתוך איבוד המטרה. מה צריכה להיות המטרה החדשה של ארה"ב בעולם אם בכלל? אולי עליה פשוט לסגת מהעולם, אחרי שהביסה את הדרקון הגדול במזרח?

דרך חדשה

ארה"ב לקחה על עצמה את האימפריום בשעה שנראה שבריה"מ עומדת לבלוע את אירופה. אחרי מלחמת העולם השנייה, אחרי שאיבדה עשרות אלפים מבניה באירופה ובאוקיינוס השקט, ארה"ב הייתה מוכנה לקחת על עצמה את המאבק בקומוניזם, בונה בדרך את המערכת הבינלאומית בה נולדו וגדלו רוב מי שחי היום. למערכת הזו הייתה תכלית [?] להיאבק בסובייטים, ועם התפרקות בריה"מ ב-1991 המערכת הזו איבדה את התכלית שלה. הפוסט-אימפריום התחיל היכן שבריה"מ הסתיימה, ובפרק הבא נראה איך ג'ורג' בוש האב ודיק צ'ייני התכוונו לנצל את

המשבר הגיאופוליטי כדי להכניס את העולם כולו תחת ניהולה של ארה"ב ליצור, כמילותיו של בוש האב על מלחמת המפרץ, "סדר עולמי חדש". יש למה לצפות. תודה לכם על ההקשבה.

[1] ראה למשל: מייקל אנטון, "אמריקה והסדר העולמי הליברלי: חושבים מחדש", השילוח, מס' 5 (יולי 2017); Joseph S. Nye Jr., "Will The Liberal Order Survive?", Foreign Affairs, Vol. 96, No. 1 (Jan./Feb. 2017); FRANCIS FUKUYAMA AND ROBERT MUGGAH, "Populism is poisoning the global liberal order", The Globe and Mail, 29/1/2018

[2] נדב איל, "המרד נגד הגלובליזציה", ישראל: משכל, 2018.

CIA, "Soviet Strategy and Capabilities for Multitheater War", NIE 11-19-85/D, 06/1985. https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/DOC_0000261287.pdf

"Warsaw Pact", Encyclopedia Britannica, 07/05/2020. <https://www.britannica.com/event/Warsaw-Pact>

Charles Wolf Jr., K. C. Yeh, Edmund Brunner Jr., Aaron Gurwitz, Marilee Lawrence, "The Costs of the Soviet Empire", Rand Corporation R-3073/1-NA, 09/1983. <https://www.rand.org/pubs/reports/R3073z1.html>

[6] קיסינג'ר, 2012. עמ' 752.

[7] שם, עמ' 748-749.

[8] שם, עמ' 766.

[9] The World Bank Data

[10] קיסינג'ר, 2012. עמ' 773.